MEDEDEELINGEN

DER

KONINKLIJKE NEDERLANDSCHE AKADEMIE VAN WETENSCHAPPEN

NIEUWE REEKS, DEEL 9

AFDEELING LETTERKUNDE

Nos. 1—10

UITGAVE VAN DE N.V. NOORD-HOLLANDSCHE
UITGEVERS MAATSCHAPPIJ, AMSTERDAM 1946

INHOUD

		Blz.
1.	GERARD BROM, Het Wilhelmus en de Bijbel . .	1— 12
2.	C. C. UHLENBECK, Gestaafde en vermeende affiniteiten van het Baskisch	13— 24
3.	W. B. KRISTENSEN, Het mysterie van Mithra . .	25— 38
4.	C. DE BOER, Is het Frans een „decrepite" taal? . .	39— 52
5.	G. VAN DER LEEUW, De botsing tusschen heidendom en christendom in de eerste vier eeuwen . .	53— 79
6.	GERARD BROM, Nietzsche's Antichrist	81—252
7.	C. W. VOLLGRAFF, G. VAN HOORN en J. H. JONGKEES, Proefgraving ten Oosten van het Domplein te Utrecht	253—278
8.	B. A. VAN GRONINGEN, The proems of the Iliad and the Odyssey	279—294
9.	A. G. VAN HAMEL †, Primitieve Ierse taalstudie .	295—339
10.	F. M. TH. BÖHL, King Ḫammurabi of Babylon in the setting of his time (about 1700 b. C.) . . .	341—370

GESTAAFDE EN VERMEENDE AFFINITEITEN VAN HET BASKISCH

DOOR

C. C. UHLENBECK

Wie over gestaafde en vermeende verwantschapsbetrekkingen van welken aard ook, van welke taal ook, wil schrijven, moet zich wel bewust wezen, dat het ondoenlijk is een allen bevredigende grens tusschen gestaafdheid en ongestaafdheid, tusschen werkelijkheid en denkbeeldigheid te trekken. Wat den één verzekerd voorkomt, zal bij een ánder nog ruimte tot twijfel overlaten; wat die ándere nog eventueel mogelijk zou achten, zal een dérde resoluut verwerpen. Immers persoonlijke verschillen in taxeering der bewijskracht van aangevoerde argumenten zullen er altijd, ook onder geoefende taalgeleerden, blijven bestaan. Half of geheel onbewuste voorkeur, vermomde eigenliefde, en wat niet al meer kan zelfs den oprechten waarheidzoeker bij oogenblikken of zelfs op den duur leelijke parten spelen. Nu is het Baskische affiniteitenprobleem, dat ik in de volgende bladzijden nogmaals ter sprake zal brengen, gelukkig niet zóó met wenschvervullingscomplexen beladen als menig ander ethnisch-linguistisch vraagstuk. Ik denk b.v. aan de Indogermanen-questie, die telkens en telkens, vooral in de laatste decenniën, door hyper-nationalistische tendenties vertroebeld wordt. Maar voor den Bask zélf is ook het Baskische oorsprongsprobleem met aandoening beladen. Wie herinnert zich niet de woorden van den schildknaap uit den Don Quixote: „Vizcaino por tierra, hidalgo por mar, hidalgo por el diablo!" Maar juist onder de Baskische Baskologen zijn er velen, die aan alle nationale zelfverheerlijking vreemd zijn. Laten wij hén tot voorbeeld nemen.

In 1942 heb ik, wat mij omtrent de samenstelling en den oorsprong van het Baskisch het meest aannemelijk voorkwam en wat mij in hoofdzaak ook nú nog de waarheid het meest schijnt te benaderen, in eenige, aan Don Julio de Urquijo gewijde, *Anthropos*-stellingen nedergelegd [1]). Sedert, nog in hetzelfde jaar 1942, heb ik in een door deze Koninklijke Akademie uitgegeven studie, getracht aan eenige vragen, die zich aan

---

[1]) In mijn opstel *Vorlateinische indogermanische Anklänge im Baskischen* (*Anthropos*, Band 35/36, p. 202 volgg.).

ons bij het onderzoek naar de affiniteiten van het Baskisch voordoen, een duidelijker vorm te geven en daardoor hun nog in een verwijderde toekomst liggende uiteindelijke oplossing voor te bereiden [2]). Maar ook wat mij na het verschijnen van genoemde artikels onder het oog is gekomen, verdient aandachtig te worden overwogen. Daarom stel ik mij thans ten doel de verschillende meeningen van eenige competente geleerden, die zich in de allerlaatste jaren over het Baskische oorsprongsprobleem hebben geuit, een critische monstering te doen passeeren. Enkele dier uitingen hadden eigenlijk reeds in mijn *Oudere lagen* ter sprake kunnen komen, indien zij mij tijdens het schrijven dier studie reeds bekend waren geweest. Het behoeft nauwelijks gezegd te worden, dat de chaotische toestanden der oorlogsjaren het wetenschappelijk verkeer hebben belemmerd, en dat de noodlottige nawerkingen van den wereldstrijd de voor elk ernstig onderzoek zoo onmisbare samenwerking der geleerden van heinde en verre nog steeds bemoeilijken. Temeer waardeer ik de voorkomendheid en hulp van diegenen, die mij mogelijk hebben gemaakt inzage te nemen van geschriften, die mij anders zouden zijn ontgaan.

In een nog uit 1939 dateerend artikel, getiteld *Sobre el substrato mediterraneo occidental*[3]), oppert een zoo gezaghebbend onderzoeker als Menéndez Pidal een met mijn voorstellingen omtrent de voorgeschiedenis van het Baskisch onvereenigbare hypothese, die hier niet onbesproken mag blijven. Terwijl hij evenals ik de resultaten van Bosch-Gimpera's archaeologisch-ethnografische onderzoekingen aanvaardt en er dus van afziet om de Basken als Iberiërs te beschouwen, meent hij niettemin het Baskisch met het Iberisch te mogen identificeeren. De elementen in het Baskisch, die hij als Iberisch bestempelt, zijn volgens hem van dien aard en dien omvang, dat zij niet door betrekkelijk op zich zelf staande, losse ontleeningen uit het Iberisch kunnen verklaard worden. „La hipótesis de los simples préstamos — zegt hij op p. 189 volg. — no es satisfactoria; el vasco se identifica con el ibero, no sólo por un número mayor o menor de vocablos, sino por características fonéticas y morfológicas esenciales que rebasan el concepto de los meros préstamos y nos llevan a la afirmación de que los vascos son uno de los infinitos pueblos de la tierra que han dejado su propio idioma para adoptar otro, y que ellos adoptaron el idioma de los iberos, tan superiores a ellos en cultura." Maar er zijn ook andere mogelijkheden. B.v. dat de Iberische veroveraars de taal van de door hen veroverde gebieden hebben overgenomen, en dat in voor-Iberischen tijd over geheel

---

2) *De oudere lagen van den Baskischen woordenschat (Med. Kon. Ned. Akad. van Wetenschappen,* Afd. Letterk., N.R., Deel 5, No. 7).

3) P. Menéndez Pidal, *Zeitschrift für romanische Philologie,* Band 59, p. 189 volgg.

Spanje, vermoedelijk naast andere talen en taalresten, een taal (stellig een locaal gedifferentieerde taal) werd gesproken, die met het Baskisch identiek, respectievelijk nauw verwant, was. Dan zoude de naam „Iberisch" voor het oude Hispanisch ongeschikt zijn. Verder moeten wij voor oogen houden, dat wij de oude Hispanische inscripties niet verstaan. Waren die soms in de oorspronkelijke taal der Iberische veroveraars? Voordat wij de door Hübner uitgegeven inscripties betrouwbaar ontcijferd hebben, is het onmogelijk een definitief oordeel uit te spreken over de werkelijke verhouding van het Baskisch en de Baskisch-klinkende toponymie van Hispania en Aquitania tot de taal of de talen, die de Iberiërs uit Afrika met zich meebrachten. Aan de mogelijkheid, dat wij met mengtalen (b.v. in den stijl van het Engelsch of in dien van het met Hindoe-elementen doortrokkene Javaansch en Maleisch) te doen konden hebben, heeft Pidal geen aandacht geschonken. Het sterkste argument tegen Pidal's onderstelling, dat de Basken de taal der Iberische overweldigers zouden hebben aangenomen, is de hoogstwaarschijnlijk primaire affiniteit van het Baskisch met het Kaukasisch. Laten wij voor het oogenblik hier niet bij stilstaan, maar liever onzen weg vervolgen en hooren, wat een ander Spaansch geleerde ons te zeggen heeft.

Ik heb het oog op een in 1942/1943 verschenen *Emerita*-artikel van Julio Caro Baroja: *Observaciones sobre la hipótesis del vasco-iberismo considerada desde el punto de vista histórico* [4]). Na een historisch overzicht te hebben gegeven van de voor mij sedert de onderzoekingen van Bosch-Gimpera niet meer aannemelijke Baskisch-Iberische hypothese en haar bestrijders, gaat hij over tot een critische bespreking der antieke bronnen voor de beoordeeling van het Oud-Hispanische taal- of talenprobleem. Op grond dier antieke getuigenissen neemt Baroja zonder eenigen twijfel terecht aan, dat er verschillende talen in het Hispanische gebied werden gesproken. Onder die verschillende talen was er één, of waren er meerdere, met een duidelijk herkenbaar Baskisch karakter, zoowel in verschillende deelen van Hispania als van Aquitania. Met dit alles kan ik mij volkomen vereenigen. Van bijzonder belang is zijn critiek op Schuchardt's reconstructie der zoogenaamd-Iberische (door mij in Oud-Hispanisch herdoopte) declinatie. Baroja geeft de voorkeur aan Gómez-Moreno's interpretatiesysteem boven het door Schuchardt aanvaarde systeem van Hübner, een epigrafische questie, waarover ik mij, tot mijn groot leedwezen, geen zelfstandige meening kan vormen. Ten slotte vat Baroja zijn in het algemeen te aanvaarden denkbeelden over de veeltaligheid van het oude Hispania in de eerste eeuw vóór onze jaartelling onder zeven hoofden samen. „El investigador sereno — zegt hij — habra de reconocer siempre lo siguiente:

---

4) J. C. Baroja, *Emerita* 10, p. 236 volgg. en 11, p. 1 volgg.

1. Que en el siglo I a. de J. C. en el extremo sur de España se hablaba un idioma libio.

2. Que en el valle del Guadalquivir se hablaba también fenicio.

3. Que el latín ya iba dominando en proporciones considerables por toda España.

4. Que en el centro, oeste y noroeste se hablaban idiomas célticos desde hacía varios siglos.

5. Que desconocemos la naturaleza del idioma en que están escritas las inscripciones del sur, pero que Estrabón nos dice que no era lo mismo que el del resto de la Península.

6. Que es licito pensar que en el norte se hablaba una lengua difícil a oídos griegos y latinos, que pudiera ser la generadora del vasco.

7. Que en la región pirenaica es donde se encuentran los vestigios más claros de que se habló un idioma parecido al vasco."

In dit laatste gedeelte zijner studie brengt hij ook de physische anthropologie en de vergelijkende taalstudie ter sprake. Hij accepteert mijn denkbeelden over de verwantschapsbetrekkingen van het Baskisch met niet-Indogermaansche talen. Maar den door mij (en anderen!) gebruikten term „vorlateinisch" („prélatin") heeft hij niet begrepen. In mijn *Anthropos*-artikel bedoel ik met „vorlateinisch" niets anders dan „voorafgaande aan de aanraking van de voorouders der Basken met de Romeinen", of, linguistisch uitgedrukt, „voorafgaande aan den onmiddellijken invloed van het Latijn op het Baskisch". Baroja's hoffelijke polemische opmerkingen tegen mij zijn dus een strijd tegen windmolens. Voor alle veiligheid constateer ik echter ten overvloede nogmaals uitdrukkelijk, dat ik nooit aan de aanwezigheid van Keltische ontleeningen in het Baskisch heb getwijfeld. Integendeel heb ikzelf reeds vele jaren geleden op zulke ontleeningen gewezen. Dat ik in mijn *Anthropos*-artikel bij voorkeur zoodanige Keltische ontleeningen ter sprake heb gebracht, die Lacombe als eventueele bewijzen voor een Baskisch-Indogermaansche „oerverwantschap" meende te mogen aanvoeren, heeft daarin zijn grond, dat bedoeld artikel een reactie is op Lacombe's bijdrage tot de *Festschrift-Hirt*. Het doel van mijn artikel was alleen aan te toonen, dat de door Lacombe opnieuw gereleveerde woordgelijkenissen door oude contacten, niet door differentiatieverwantschap te verklaren zijn. Om even op het Keltisch terug te komen: een systematische behandeling der Keltische elementen in het Baskisch laat nog steeds op zich wachten. Het ligt misschien op den weg van J. Hubschmied Jr. om zich bij gelegenheid aan deze questie te wijden. Daarbij zal vooral moeten gelet worden op de vraag, in hoeverre die Keltische elementen niet eerst door Latijnsch-Romaansche bemiddeling

in het Baskisch zijn gekomen. Waar *dit* het geval is, kan men natuurlijk niet van „vorlateinisch" spreken, in tegenstelling van gevallen als b.v. *andere* of *artz*. Wat de niet-Keltische, oude Indogermaansche, lexicale elementen in het Baskisch betreft, kunnen wij aan Illyrischen oorsprong denken.

Met geheel nieuwe opvattingen over de samenstelling en de geschiedenis van het Baskisch is Fouché in 1943 in het krijt getreden [5]). Hij tracht namelijk naast de Kaukasische en Noord-Afrikaansche elementen een nog oudere, nog dieper in het Baskisch verankerde groep van Altaische elementen aan te toonen zonder mij evenwel van de innerlijke waarschijnlijkheid zijner uiterst gecompliceerde synthese te overtuigen. Niet dat ik terugdeins voor den geografischen afstand. Ook acht ik het, met het oog op de zeer waarschijnlijk Kaukasische basis van het Oud-West-Pyreneesche voorstadium van het Baskisch heel goed mogelijk, dat niet alleen het Altaisch, maar ook het daarmede stellig verwante Uralisch, dus het geheele Uralaltaisch, van oertijden her, lexicale en andere bestanddeelen met het Baskisch gemeen had. Ik denk aan Holger Pedersen's wel wat wazig omlijnde „nostratische" talenwereld. Maar voordat de bestudeering van zulke uiterst verwijderde en misschien denkbeeldige connecties aan de orde is, vragen de onmiskenbare verwantschap met het Kaukasisch, van welken aard die ook zijn moge, en de stellig eerst secundaire, op Iberischen invloed berustende, Hamitische inslag van het Baskisch al onze aandacht. Fouché houde mij ten goede, dat ik de taxatie van zijn Baskisch-Altaische rapprochementen liever uitstel, totdat de Baskisch-Kaukasische taalvergelijking duidelijker omschreven resultaten heeft bereikt. Indien hij een enkele maal over het hoofd ziet, dat een door hem met Altaische woorden vergeleken Baskisch woord een betrekkkelijk jonge ontleening uit het Romaansch is, of wel eens niet voldoende rekening houdt met de bekende analyse van echt-Baskische woorden, doen zulke kleine verzuimen aan de mogelijk algemeene waarde van zijn materiaal niets af. Later zal het wellicht van grooter waarde blijken dan ik nu vermoed.

Meer kans om in de taalvergelijking der eerstkomende jaren een zekere rol te spelen hebben de woordgelijkenissen, die Bouda tusschen het Tsjuktsjisch-Korjakisch-Kamtsjadaalsch en het Baskisch heeft waargenomen [6]), en die ik nu, alphabetisch gerangschikt, de revue zal laten passeeren. Wij zullen zien, dat ook veel van zijn rapprochementen onhoudbaar zijn.

---

[5]) P. Fouché, *A propos de l'origine du basque.* Suplemento al tomo V de *Emerita* 1943.

[6]) K. Bouda, *Beiträge zur kaukasischen und sibirischen Sprachwissenschaft. 4. Das Tschuktschische* Leipzig 1941. Op p. 42—51 behandelt hij *Tschuktschisch-baskische Beziehungen.*

Bask. *ager-* 'schijnen, verschijnen' wordt door Bouda 47 met Tsj. *ägärg-* 'verschijnen" vergeleken. Maar *ager-* is niet van *age* 'apparence' te scheiden en is waarschijnlijk uit *age-(h)ar-* ontstaan, zooals van Eys, Dict. 5 aanneemt. Hoe Tsj. *ägärg-* ontleed moet worden, weet ik niet.

Bask. *aho, ao* 'mond', volgens Bouda 45 misschien met Tsj. *jyky-rgyn* 'mond' te verbinden. Om verschillende redenen onzeker. Aan het woordbegin is menige Baskische *h-* uit *k-* ontstaan (en later in de Spaansch-Baskische dialecten verdwenen), maar of wij mogen aannemen, dat dezelfde klankovergang ook in andere posities heeft plaatsgehad, durf ik niet beslissen. Evenmin, of Tsj. *jykyrgyn* door Bouda terecht als *jyky-rgyn* wordt opgevat. Wat is *-rgyn*?

Bask. *amets* 'droom', volgens Bouda 47 verwant met Tsj. *ameč-* 'verdwijnen". Ondanks de afwijkende beteekenis in elk geval in het oog te houden.

Bask.*anai, anaye* 'broeder' wordt door Bouda 46 met Tsj. *ynää-l* 'oudere broeder' vergeleken. Nu is *anai, anaye* vermoedelijk onomatopoëtisch, hetgeen echter verwantschap met een Tsjuktsjisch woord van dergelijken aard niet zou uitsluiten. Maar als wij de Tsjuktsjische verwanten van *ynää-l* bij Bouda 14 gadeslaan, geraken wij — misschien ten onrechte — in twijfel over het onomatopoëtisch karakter dezer groep.

Bask. *argi* 'licht' (als adjectief 'licht, lichtend'): Tsj. *ərg-* in *ərgatyk* 'morgen', *ərgyro* 'schemering, morgenrood' (Bouda 43). De juistheid dezer vergelijking kan nauwelijks aan twijfel onderhevig zijn. Wij hebben hier te doen met een — om met Holger Pedersen te spreken — „nostratischen" wortel. Men vergelijke de opmerkingen over *argi* in mijn *Anthropos*-artikel (35/36, p. 204).

Bask. *belarri* 'oor' volgens Bouda 45 misschien met Tsj. *vilu, velo* 'oor' te vergelijken, dat met Tsj. *valo-* 'hooren' (Bouda 6 volg.) verwant schijnt te zijn. Maar in geen geval is *belarri* van *beharri, bearri, begarri* te scheiden (zie *Oudere lagen* 6 en 38). Bovendien staat de *b-* van *belarri, beharri* enz. onder verdenking van een praefix te zijn (vgl. *Festschrift-Meinhof* 355 volg.).

Bask. *bele* 'raaf', *beltz* 'zwart' herinneren inderdaad aan Tsj. *välv* 'raaf', dat door Bouda 43 als een reduplicatievorm wordt opgevat.

Bask. *egarri* 'dorst, dorstig', vgl. Tsj. *jygr-äw* 'dorstig zijn' (Bouda 46). Of is de *e-* van *egarri* niet eerder het door Schuchardt ontdekte praefix?

Bask. *elur, elhur, edur, erur* 'sneeuw' wordt door Bouda 48 met Tsj. *ə'l* 'sneeuw' in verband gebracht, waarschijnlijk ten onrechte. Wij weten immers niet met zekerheid, op welken grondvorm *elur* enz. teruggaan (vgl. *RIEB.* 4, p. 87). Ook is het twijfelachtig, of wij in *elur* met het van ouds bekende suffix *-ur* te maken hebben. Wij zouden zelfs aan de

mogelijkheid kunnen denken, dat *e-* in *elur* praefixaal was, al komt mij dit niet waarschijnlijk voor. Terloops wil ik opmerken, dat wij in geen geval het Tsjuktsjisch noodig hebben om het bestaan van een Baskischen suffixalen uitgang *-ur* te constateeren. Bouda kent blijkbaar mijn *Baskische Studiën* van 1891 niet. Ook is het hem ontgaan, dat ik in 1905 een uitvoerige verhandeling over de woordafleidende suffixen in het Baskisch heb gepubliceerd, waarvan Lacombe in het derde deel van *RIEB.* een Fransche vertaling heeft gegeven. Maar reeds veel vroeger had van Eys het suffix *-ur* geconstateerd, zooals uit verscheiden artikels van zijn in 1873 verschenen woordenboek blijkt.

Bask. *eri* 'ziek', vgl. den Tsjuktjischen wortel *ar-* 'ziek' (Bouda 46). De *-i* van *eri* wordt door Bouda als suffix beschouwd.

Bask. *garai, garhai* 'hoog', vgl. Tsj. *gvrg-*, dat blijkens zijn afleidingen eveneens 'hoog' ('boven') beteekent (Bouda 46 volg.). Heeft *gyrg-* gebroken reduplicatie evenals *välv* 'raaf' (zie sub Bask. *bele)*?

Bask. *gezur* 'leugen', vgl. Tsj. *gyttä* 'listig, sluw' (Bouda 48). Inderdaad kan *-ur* hier suffix zijn. Bouda geeft nog enkele voorbeelden, waar een dentale tenuis van het Tsjuktsjisch aan een stemlooze sibilant van het Baskisch schijnt te beantwoorden (vgl. sub Bask. *gose, ikus-, ikuz-*).

Bask. *gibel* 'achterste gedeelte, rug, lever' kan misschien met Tsj. *qäpti* 'achterkant, rug' verwant zijn (Bouda 45).

Bask. *giza-, gizon* 'man, mensch' wordt door Bouda 43 volg. met een door hem scherpzinnig gereconstrueerd Tsjuktsjisch wortelwoord *qla- (qəla-), qča- (qəča-)* 'man' verbonden (vgl. Bouda 14 volg.). Maar is *giza-* niet eerder een compositioneele afkorting van *gizon* (vgl. *A grammatical miscellany-Jespersen,* p. 426) dan het stamwoord, waarvan *gizon* „mit einem Nasalsuffix" (Bouda) zoude zijn afgeleid? Vroegeren zochten in *gizon* een samenstelling met *on* 'goed' als tweede lid, hetgeen mij minder aannemelijk voorkomt dan de verklaring van *giza-* als afkorting. Wat overigens de stemloosheids-dissimilatie betreft, die Bouda in het geval van *giza-* onderstelt, vergelijke men *RIEB.* 4, p. 90 volg.

Bask. *gose* 'honger, hongerig', vgl. Tsj. *gyt* 'honger, hongerig' (Bouda 48). Wat de *t* van het Tsjuktsjisch betreft tegenover de stemlooze sibilant van het Baskisch, zie sub Bask. *gezur.* Vgl. Lacombe, *Festschrift-Hirt* 2, 115 en Trombetti, *Le origini della lingua basca,* p. 125. Een „nostratisch" geval.

Bask. *hegal* 'vleugel': Tsj. *galga* 'vogel' (Bouda 45). Deze vergelijking is onverdedigbaar, want *hegal* is stellig met een *l*-suffix van den wortel *ega-* 'vliegen' afgeleid. Hierbij ook *hegatz* (*hegats*) 'veder', waarvan *hegatstin, egazti* 'vogel' een derivaat is. *Hegal* en het in vocaal afwij-

kende *ego* beteekenen behalve 'vleugel' ook 'vin' (van een visch), maar dit is blijkbaar eerst een overdracht van den vogel op den visch. Ook Trombetti (*Origini* 120) analyseert *hegal* enz. onjuist (hoewel anders dan Bouda). Waarom heeft Bouda nooit geconsulteerd, hetgeen ik jaren te voren over de vorming der nomina in het Baskisch heb geschreven?

Bask. *hil, il* 'maan, maand': Tsj. Korj. *jil* 'maan, maand' (Bouda 43). In elk geval een merkwaardige overeenkomst. Bovendien vergelijkt Bouda een door hem geconstrueerd Tsj. *ərg-jil* 'heldere maan' met Bask. *ilargi* 'maan'. Hoe verleidelijk ook, zijn Bouda's combinaties hoogst onzeker, want de oude verklaring van *ilargi* als 'doodenlicht, licht der dooden', als samenstelling van *il* (*hil*) 'mortuus' met *argi* 'licht', verdient, alles wel bezien, nog altijd de voorkeur. Wat *il* (*hil*) 'maan' betreft, waarnaast ook vormen met een *a* aan het einde (*illa* enz.), denk ik nog steeds aan compositioneele afkorting van *ilargi*. Ik wil echter niet verzwijgen, dat Trombetti's vergelijkingen (*Origini* 128) misschien voor Bouda's opvatting van de Baskische woorden voor 'maan' zouden kunnen pleiten. Vgl. over *ilargi* mijn artikel *Quelques observations sur le mot ilargi (Homenaje a D. Carmelo de Echegaray*, p. 557 volgg.).

Bask. *ikus-* 'zien': Tsj. *gitä* 'zien' (Bouda 48). Wat Bask. *s* tegenover Tsj. *t* betreft, vgl. sub Bask. *gezur, gose, ikuz-*. De *i* van *ikus-* is het door Schuchardt geconstateerde praefix.

Bask. *ikuz* 'wasschen': Tsj. *gyt-äw* 'wrijven, wisschen' (Bouda 48). De *i* van *ikuz-* is dezelfde als in het voorafgaande woord. Belangrijk Kaukasisch materiaal bij Trombetti (*Origini* 134).

Bask. *ilki, jalgi* 'uitgaan': Tsj. *jalgy*, Korj. *jali* 'de tent afbreken, wegtrekken' (Bouda 47). Maar vgl. *Oudere lagen* 44 en 45.

Bask. illun (*ilhun*) 'donker' wordt door Bouda 47 (vgl. Bouda 22) bij een door hem geconstrueerden Tsjuktsjisch-Korjakischen wortel gebracht. Mogelijk desnoods, maar heel onzeker.

Bask. *irri (hirri)* 'lachen' ziet er te zeer als een ontleening uit het Romaansch uit om met Bouda 47 als een mogelijke verwant van Tsj. *ərgat* 'spotten, lachen' te worden beschouwd. Trouwens Bouda gebruikt zelf het op twijfel wijzende woord „ähnelt", vermoedelijk omdat hij ook aan eventueelen Romaanschen oorsprong denkt (*irri*, waarnaast *hirri* met secundaire *h*, uit **ri* met den bekenden, door den wortelklinker gekleurden, vocaalvoorslag).

Bask. *iz-* 'water' (?), door Bouda 46 uit *izotz* 'rijp' en andere woorden vrij willekeurig geabstraheerd, wordt door hem met Tsj. *il* 'regen' vergeleken, hetgeen stellig geen aanbeveling verdient. Er is geen enkele dwingende reden om een Bask. *iz-* met de beteekenis 'water' te onderstellen. Het juiste omtrent *izotz* vindt men in het te weinig geraad-

pleegde woordenboek van Jonkheer van Eys (Dict. 204 s.v. *intz).* Met *itsaso* 'zee' heeft *izotz* niets te maken.

Bask. *lepo* (*lepho*) 'hals, bergpas': Tsj. *lyp* 'hals, bergpas' (Bouda 45).

Bask. *lur* (*luur*) 'aarde' (met harde *r*). Een mythologische combinatie (met Tsj. *Lurän*) bij Bouda 42 volg. Uit den aard der zaak twijfelachtig.

Bask. *odol* 'bloed' wordt door Bouda 44 met een Tsjuktsjisch-Korjakischen woordstam *mutl-, mudl-* 'bloed' vergeleken. Dit rapprochement verdient in elk geval ernstige overweging. Eventueele bezwaren tegen zijn opvatting tracht Bouda op scherpzinnige wijze uit den weg te ruimen.

Bask. *oin* 'voet' zoude volgens Bouda 44 volg. met Tsj. *vin-* 'voetspoor' in verband kunnen staan. Men houde in het oog, dat naast *oin* (*oñ*) een gelijkwaardig *or-* aanwezig is. Staat dit geval op één lijn met *jaun: jaur-, egun: egur-, oyan (oihan): oyar-,* waar wij blijkbaar met een morphologische intermutatie te maken hebben? Ook voor de beoordeeling van zulke gevallen heeft Schuchardt den weg gewezen.

Bask. orga 'kar': Tsj. *org-* 'slede' (Bouda 46). Dat de *a* van *orga* het vastgegroeide lidwoord zoude zijn, geloof ik niet. Maar deze door niets vereischte onderstelling van Bouda doet weinig af aan de waarde van zijn op zich zelf belangwekkende waarneming.

Bask. *so* 'blik': Tsj. *lu'/lo'* (*ču'/čo'*) 'zien' (Bouda 46). Bij Trombetti (*Origini* 143) o.a. Kaukasisch materiaal.

Bask. *uda* 'zomer': Tsj. *älä* 'zomer' (met een vraagteeken Bouda 45). Zeer twijfelachtig.

Hoe Bouda's woordvergelijkingen, voor zoover zij inderdaad niet bedriegelijk zijn, maar op reëele affiniteiten berusten (en dit is althans met eenige daarvan het geval), beoordeeld moeten worden, is vooralsnog niet duidelijk. Wij weten immers nog te weinig van de externe verwantschapsbetrekkingen der Tsjuktsjisch-Korjakisch-Kamtsjadaalsche groep. Zal het misschien op den duur blijken, dat deze Tsjuktsjische groep een vertakking van het Kaukasisch is? Dan zouden de Baskisch-Tsjuktsjische gelijkenissen zich in de Baskisch-Kaukasische taalvergelijking laten invoegen. Of deze mogelijkheid Bouda voor den geest heeft gezweefd? Ik zou het haast wel denken, vooral ook omdat het Tsjuktsjisch in zijn morphologisch-syntactische structuur niet alleen aan het Baskisch, maar ook aan talen van den Kaukasus herinnert. In elk geval is verder en dieper-peilend onderzoek in deze netelige questie dringend noodzakelijk.

Niet minder dan de Tsjuktsjische, voorloopig in de lucht zwevende, affiniteiten van het Baskisch verdienen de Hamitische elementen dezer taal onze aandacht. Hoewel de aanwezigheid van Hamitische woorden in het Baskisch als bewezen mag worden beschouwd, wachten wij nog steeds op een werkelijk systematische behandeling van den invloed,

dien een Hamitische taal op het Oud-West-Pyreneesch, dat aan het Baskisch ten grondslag ligt, heeft uitgeoefend. Een competent Hamitoloog als Zyhlarz, wiens tegen Schuchardt's pionierswerk gericht, te weinig waardeerend, artikel van 1932 [7]) ik eerst door Bähr [8]) heb leeren kennen en later zelf met belangstelling heb gelezen, zoude, indien hij zich de moeite wilde getroosten zich nog dieper in het Baskisch in te werken, de aangewezen persoon zijn om de eerst door de Iberische invasie en overweldiging van Hispania in de talen van dat schiereilend binnengedrongen Hamitische elementen te onderzoeken. Hamitische elementen in het Baskisch zoekt ook Wölfel [9]), maar dat op zijn methode wel het een en ander valt af te dingen, is niet aan twijfel onderhevig [10]). Mocht hij tijd en gelegenheid vinden om zijn tekort aan kennis der Eskuara aan te vullen en zich ook in de Baskisch-Kaukasische taalvergelijking te oriënteeren, dan zou hij, wien het noch aan ijver, noch aan ruime visie ontbreekt, ook voor de Baskologie nuttig werk kunnen verrichten. Op een verkeerden weg bevindt zich von den Velden, die het Baskisch zonder blikken of blozen zoo maar „eine afrikanische Sprache" noemt [11]), iets wat het ondanks de vele ontleeningen uit het Hamitische Iberisch heel zeker niet is. Trouwens is „Afrikaansch" een zuiver geografische term, die omtrent het wezen van welke taal ook geen uitsluitsel geeft. Het is te betreuren, dat von den Velden zoo weinig tact heeft om met taalkundige feiten om te gaan en slechts heel weinig van de Baskische vaklitteratuur heeft gelezen. Schuchardt's studie over het Nubisch heeft hij gebruikt, maar diens *Baskisch-hamitische Wortvergleichung* (*RIEB.* 7, p. 289 volgg.) schijnt hij niet te kennen. Ook Trombetti noemt hij niet. Wèl zijn er onder zijn vergelijkingen enkele, die ook in Schuchardt's *Wortvergleichung* en in Trombetti's *Origini* te vinden zijn. Er is bij von den Velden nauwelijks iets, dat tegelijk *nieuw* en *goed* is. Hij vergelijkt in het wilde Baskische woorden met Hamitische en andere woorden uit Afrika, zoowel uit Nilotische als Sudan-talen. Maar hij is niet voldoende geoefend om de Baskische woorden zélf, waarom het hem toch eigenlijk te doen is, grammatisch te analyseeren. In dit opzicht is hij ongeveer op hetzelfde peil als Wölfel. Door zijn volkomen gebrek aan linguistische critiek is echter von den Velden's artikel onbruikbaar. Wellicht is zijn falen te verklaren door onbeteugelde verbeeldingskracht, en ook door het oude spreekwoord: *Qui trop embrasse, peu*

[7]) E. Zyhlarz, *Zur angeblichen Verwandtschaft des Baskischen mit afrikanischen Sprachen* (*Praehistorische Zeitschrift*, Band 23, Heft 1/2).

[8]) G. Bähr, *El Vasco y el Camítico* (*RIEB.* 25, n°. 2, ook afzonderlijk verschenen San Sebastian 1934).

[9]) D. J. Wölfel, *Archiv für Anthropologie* N.F. Band 27, p. 137 volgg.

[10]) Zie *Anthropos*, Band 35/36, p. 970 volgg.

[11]) Fr. von den Velden, *Das Baskische eine afrikanische Sprache* (*Litterae Orientales*, Heft 48 (1931), p. 1 volgg.

étreint. Ik hoop later met geschriften van dezen stellig begaafden, maar lichtzinnigen onderzoeker in aanraking te komen, waarover ik een gunstiger oordeel kan vellen.

De toekomst der Baskische studiën ligt in de vergelijking met de talen van den Kaukasus. Trombetti heeft het eerst een systematische poging gedaan om intiem verband tusschen het Baskisch en het Kaukasisch te demonstreeren, en onafhankelijk van hem, hebben ook Winkler en Marr denzelfden weg gevonden. Als navolger en vereerder van Marr dient ook Bleichsteiner genoemd te worden [12]). Het sterkste betoog voor den Kaukasischen oorsprong der oudste elementen van het Oud-West-Pyreneesche Baskisch hadden wij tot voor korten tijd aan den Kaukasoloog Georges Dumézil te danken [13]), maar sedert heeft ook een Baskoloog van den eersten rang, René Lafon, zich in de ernstige studie van dit historisch en linguistisch zoo uiterst belangrijke verwantschapsprobleem verdiept. Voorloopig heeft hij aan het eerste deel van zijn bewonderenswaardig werk over het Baskische verbum in de zestiende eeuw [14]), waaraan ik elders een uitvoerige bespreking hoop te wijden, een *Appendice* toegevoegd, waarin hij eenige morphologische overeenstemmingen tusschen het Baskisch en de Kaukasische talen behandelt. Voor de veelbelovende ontwikkeling der Baskologie is het echter van vitaal belang, dat de *Revue internationale des études basques* onder de bekwame leiding van Don Julio de Urquijo en Georges Lacombe met nieuwen glans herleeft. En moge ik als tweeden wensch hieraan toevoegen, dat Lacombe zijn hoogstbelangrijk dialectmateriaal uit Les Aldudes, waarnaar wij reeds vele jaren verlangend uitzien, door publicatie in ons aller bereik zal brengen.

Ten slotte neem ik de gelegenheid te baat voor eenige „Addenda et corrigenda" bij *De oudere lagen van den Baskischen woordenschat.*

---

12) R. Bleichsteiner, *Die Verwandtschaftsbeziehungen des Baskischen* (*Wiener Zeitschrift für die Kunde des Morgenlandes,* Band 38 (1932), p. 235 volgg. Men vergelijke ook *Anthropos,* Band 32 (1937), p. 72.

13) G. Dumézil, *Introduction à la grammaire comparée des langues caucasiennes du nord* (*Bibl. Inst. Français de Leningrad,* T. 14), Paris 1933, p. 123 volgg.

14) R. Lafon, *Le système du verbe basque au seizième siècle* (*Publications de l'Université de Bordeaux,* N°. 5 I &II), Editions Delmas.

P. 3, noot 5, regel 3 van beneden. Lees: *le lingue*

P. 4, noot 6, regel 4. Lees: *d'une parenté*

P. 5, regel 7. Lees: taxeeren.

P. 8, noot 9, regel 2 van beneden. Lees: *literatura*

P. 20, regel 8/9. Voeg in: *su* 'vuur',

P. 22, regel 11. Lees: *egatu*

P. 22, laatste regel van den tekst. Voeg in na 'spinrokken': (Romaansch)

P. 25, regel 16. Voeg in na *zuzen:* 'recht,

P. 26, regel 7. Lees: *guzi* (i. pl. v. *guri*)

P. 35, regel 2. Lees: roet (i. pl. v. zoet)

P. 41, regel 14 van beneden: Lees *ehaiten* 'malen, weven'

P. 42, tusschen de artikels *eten* en *etsi* in de alphabetische orde in te voegen het artikel:
etorri (*ethorri*) 'komen', wortel *-tor* (met harde *r*)

P. 50, regel 13. Lees: hernieuwd